

Отдельным вопросом автор рассматривает проблему коммерциализации патентных прав на живую материю. Предлагается два подхода к решению такой проблемы: установление порядка выдачи принудительной лицензии и создание патентных пулов.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, патент, правообладатель, живая материя, здравоохранение, принудительная лицензия.

Nersesian A. The balance of the public interest and the patent holder interest in the realisation of intellectual property rights on living matter

In the article the author addresses the problem of balancing the interests of society and the rights holder in the exercise of patent law protection of living matter. The author defines that health is the most important sphere of modern society in which one of the current trends is the use of living matter.

The author notes that the result of the use of living matter can be further depriving people of a large number of health problems. In particular, a significant advantage of such experiments is that because of their conduct may be resolved another very important problem – the problem of donation.

Another issue the author examines the problem of commercialization of patents on living matter. Proposed two approaches to solve this problem – to establish the procedure of compulsory licensing and the creation of patent pools.

Key words: intellectual property, patent holder, living matter, healthcare, compulsory license.

УДК 343.1

*Армен Сабірович Нерсесян,
старший науковий співробітник
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук*

**ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКУ**

Одним із базових понять будь-якої галузі правової науки є поняття правопорядку. Правопорядок (правовий порядок) є фундаментом юридичної системи – основою будь-якого правового явища.

Від правильного розуміння правопорядку залежить не лише практичне застосування правових норм, а й ефективність правової політики у відповідній сфері загалом. При цьому звужене, формалізоване розуміння правопорядку неминуче призводить до спотворення обох складових цього терміна – і «право», і «порядок» стають умовними, заснованими виключно на формалістичному підході. Особливо це актуально для правових галузей, що містять у собі елементи державного примусу. Чи не найбільш характерним у цьому аспекті є кримінальне процесуальне право України.

Метою статті є визначення законодавчих засад кримінального процесуального правопорядку як різновиду процесуальної діяльності держави. Мета реалізовується у завданнях:

- дослідити поняття кримінального процесуального правопорядку та надати авторське бачення цього явища;
- встановити соціально-правові ознаки кримінального процесуального правопорядку;
- визначити основні законодавчі засади кримінального процесуального правопорядку.

Частина 2 ст. 3 Конституції України вказує, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 19 Конституції України вказує, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

А. Крижанівський слушно зауважує, що соціальна цінність правопорядку визначається і тим, що хоча потреби суспільства до впорядкованості та організованості задовольняються різноманітними засобами у різних нормативних та індивідуальних формах (моральних, релігійних, традиційних, корпоративних, правових тощо), але правовий порядок як легалізований, офіційно підтримуваний і примусово забезпечуваний спектр впорядкованості найбільш соціально значущих сфер суспільних відносин, які стосуються прав і свобод особистості, функціонування громадянського суспільства і держави, має потужний потенціал «несучої конструкції» забезпечення стану впорядкованості всієї суспільної життєдіяльності. Правопорядок становить таке соціально-правове благо, яке інтегрує всі сторони і рівні правового регулювання суспільних відносин – у царині приватного і публічного, матеріального і процесуального, міжнародного, інтеграційного і національного, також на рівні галузі, правового інституту і правової норми [1, с. 103].

Правопорядок, як зазначає Є. Гада, охоплює ті сфери відносин між людьми, що пов'язані з найважливішими цінностями для людини й суспільства загалом: життя, здоров'я, свобода, власність та ін. Забезпечення впорядкованості відносин між людьми на основі правових принципів становить передумову безпечного буття людини, задоволення її найважливіших людських потреб. Для повноцінного фізичного й духовного життя людині необхідно створити умови для підтримання природних функцій організму, розвитку особистості. Стан правопорядку виступає певним фоном, своєрідним правовим кліматом, в умовах якого протікає життя окремих людей і всього суспільства [2, с. 139].

Отже, слід визначити: що правопорядком із певним спрощенням можна назвати врегульований нормами права порядок суспільних відносин (відносин між людьми в рамках соціуму). Втім, суспільні відносини поділяються на різноманітні галузі і напрями, що, в свою чергу, веде до поділу напрямів правового регулювання, а отже, і галузей права із подальшим (при цьому вельми умовним) розподілом їх на галузі публічного та приватного права.

Загально визнаним є віднесення до публічного права такої галузі, як кримінальний процес. Кримінальне процесуальне право України опосередковує кримінальне провадження, тобто ту форму публічної діяльності держави, що пов'язана із суспільною та державною реакцією на вчинення особою кримінального правопорушення – злочину або (в невизначеному майбутньому) кримінального проступку. Така реакція проявляється, зокрема, у накладенні на особу кримінальної відповідальності у випадку встановлення її вини в законному порядку.

При цьому в процесі здійснення кримінального провадження можливими є також превентивні правові обмеження для фізичної та/або юридичної особи, покликані передусім не допустити унеможливлення виконання завдань кримінального провадження, у тому числі і в частині уникнення особи від відповідальності.

Слід зважати на низку визначальних засад кримінального провадження, на яких, власне, і побудовано кримінальний процесуальний правопорядок. О. Галаган і Д. Письменний вказують на те, що засади (принципи) кримінального провадження взаємопов'язані між собою та утворюють певну систему. Вони служать гарантією правосуддя, забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження. Велике значення вони мають при подоланні прогалін у законі [3, с. 170].

Традиційно засади (принципи) будь-якої галузі права поділяються на конституційні та галузеві. Втім, цей поділ є вельми умовним, адже конституційні принципи фактично деталізуються у галузевих, перетворюючись у діючі норми галузевого законодавства.

Так, ст. 1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) 2012 р. визначає, що порядок кримінального провадження на території України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України. При цьому кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України.

Говорячи про співвідношення КПК України та інших актів кримінального процесуального законодавства України (далі – КПЗУ) варто зазначити, що ці акти або є базою для функціонування положень КПК України (Конституція України, міжнародні договори України) або, навпаки, уточнюють положення КПК України щодо порядку здійснення окремих процесуальних дій (Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність») чи гарантії окремим учасникам кримінального провадження (Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»).

Відтак КПК України є базовим нормативно-правовим актом у сфері кримінальної юстиції (кримінального судочинства) України. Саме на його базі мають бути сформульовані ті законодавчі засади (принципи), яких неухильно повинні дотримуватись суб'єкти процесуальної діяльності.

Глава 2 «Засади кримінального провадження» розділу I «Загальні положення» КПК України визначає понад 20 загальних засад (принципів) кримінального провадження. Значна кількість таких принципів притаманна будь-якій галузі процесуального права. Зокрема, це стосується таких принципів, як верховенство права, законність, рівність перед законом і судом, повага до людської гідності, доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень, змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, безпосередність дослідження показань, речей і документів, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, публічність, гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами, диспозитивність, розумні строки, мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Інша частина загальних засад кримінального провадження притаманна лише цій формі судового процесу та викликана передусім його змістом. Такими засадами є:

- повага до людської гідності;
- забезпечення права на свободу та особисту недоторканність;
- недоторканність житла чи іншого володіння особи;

- таємниця спілкування;
- невтручання у приватне життя;
- недоторканність права власності;
- презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини;
- свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї;
- заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення;
- забезпечення права на захист.

Зі змісту вказаних принципів (засад) неважко здогадатися, що основним призначенням таких принципів є гарантія прав і свобод учасникам кримінального провадження – насамперед стороні захисту, зокрема підозрюваному/обвинуваченому.

Такі принципи можна, в свою чергу, поділити на:

- фундаментальні – визначають основні правові гарантії у кримінальному судочинстві та є основою його правомірності. Це, зокрема, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення забезпечення права на захист;
- обмежувальні – такі, що призначені обмежити можливості органів сторони обвинувачення здійснювати ті чи інші процесуальні дії без дозволу суду (слідчого судді), який оформляється зазвичай шляхом ухвали (про накладення арешту на майно, про запобіжні заходи, про дозвіл на проведення обшуку тощо). Такими принципами є, зокрема, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканність права власності.

Цей розподіл, на нашу думку, передусім пов'язаний із тим, що органи і посадові сторони обвинувачення (прокурор, слідчий, оперативні працівники) володіють реальним державно-владними повноваженням, а також, внаслідок правової неосвіченості деяких громадян, – «ілюзорними» правами (як представники влади), що дає їм можливість для примушування громадян до певних дій.

Наведемо приклад. У судово-слідчій практиці непоодинокими є випадки, коли відеозапис із камер спостереження тієї чи іншої організації, установи або підприємства вилучається (з нього робиться копія) слідчими чи оперативними працівниками, а згодом стає доказом у кримінальному провадженні. Водночас дотримання процесуальної форми при отриманні таких документів часто є сумнівним.

Частинами 1, 2 ст. 93 КПК України визначено, що збирання доказів виконується сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом.

Відтак будь-яке збирання доказів є можливим лише у порядку, передбаченому КПК України, тобто з дотриманням кримінальної процесуальної форми. Кримінальна процесуальна форма – це визначений законом порядок кримінального провадження в цілому, порядок виконання окремих процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень. Дотримання кримінальної процесуальної форми є обов'язковим елементом будь-якої процесуальної діяльності, у тому числі й доказування (як у формі збирання доказів, так і у формі їх оцінки).

Отже, слід вказати на те, що КПК України передбачає такі форми вилучення електронного документа (матеріалів відеозйомки цифровою камерою спостереження) з приміщення, належного громадянину чи суб'єкту господарювання (юридичній особі чи фізичній особі-підприємцю):

- отримання копії електронного документа (матеріалів відеозйомки цифровою камерою спостереження) під час виконання ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів;
- вилучення матеріального носія інформації під час обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді, у разі, якщо вилучення таких матеріальних носіїв прямо вказано в ухвалі слідчого судді, або з наступним протягом 24 годин поданням клопотання про арешт такого майна як тимчасово вилученого;
- отримання копії електронного документа під час обстеження шляхом таємного проникнення до публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи, яке проводиться на підставі ухвали слідчого судді.

Таким чином, вилучення електронного документа (матеріалів відеозйомки цифровою камерою спостереження) з приміщення, належного суб'єкту господарювання (юридичній особі чи фізичній особі-підприємцю) є неможливим без ухвали слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів або ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку чи огляду житла або іншого володіння особи [4].

З наведеного вище слід зробити такі висновки. Принципи (загальні засади) кримінального провадження, а отже, і кримінального процесуального правопорядку, – це його фундаментальні положення, та основна керівна підвалина демократичного кримінального процесу, на якій будується вся інша законодавча та правозастосовна «надбудова». Дотримання принципів є основною підвалиною процесуальної діяльності.

Принципи кримінального процесу поділяються на конституційні та законодавчі. Законодавчі, у свою чергу, поділяються на загальнопроцесуальні та специфічні принципи кримінального процесу (фундаментальні та обмежувальні).

Дотримання принципів кримінального провадження є базовою підвалиною розбудови сучасного демократичного кримінального процесу в Україні.

Використані джерела

1. Крижанівський А. Ф. Аксиологія правопорядку / А. Ф. Крижанівський // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. – 2008. – Вип. 40. – С. 101–106.
2. Гіда Є. О. Праксеологічна сутність правопорядку / Є. О. Гіда // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 1 (1). – С. 136–142.
3. Галаган О. І. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження / О. І. Галаган, Д. П. Письменний // Науковий вісник НАВС. – 2013 – № 4 – С. 167–172.
4. Нерсесян А. Обережно, відеозйомка. Проблеми використання відеозапису з камер спостереження як доказу в кримінальному провадженні / А. Нерсесян [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/oberezhno-videozyomka-.html>.

Нерсесян А. С. Законодавчі засади кримінального процесуального правопорядку

У статті визначається, що принципи кримінального процесуального права поділяються на конституційні та галузеві. Розглянуто співвідношення Кримінального процесуального кодексу України та інших актів кримінального процесуального законодавства України при формулюванні принципів кримінального процесуального правопорядку.

Автором сформульовано власне бачення загальних засад (принципів) кримінального процесуального правопорядку. Визначено, що принципи кримінального процесу поділяються на конституційні та законодавчі. Законодавчі, в свою чергу, поділяються на загально-процесуальні та специфічні принципи кримінального процесу (фундаментальні та обмежувальні). Проаналізовано зміст і призначення таких принципів.

Ключові слова: правопорядок, принципи, кримінальний процес, гарантії, слідчий суддя.

Нерсесян А. С. Законодательные основы уголовного процессуального правопорядка

В статье определяется, что принципы уголовного процессуального права делятся на конституционные и отраслевые. Рассмотрено соотношение Уголовного процессуального кодекса Украины и других актов уголовного процессуального законодательства Украины при формулировании принципов уголовного процессуального правопорядка.

Автором сформулировано собственное видение общих принципов уголовного процессуального правопорядка. Определено, что принципы уголовного процесса делятся на конституционные и законодательные. Законодательные, в свою очередь, подразделяются на общие процессуальные и специфические принципы уголовного процесса (фундаментальные и ограничительные). Проанализировано содержание и назначение таких принципов.

Ключевые слова: правопорядок, принципы, уголовный процесс, гарантии, следственный судья.

Nersesyan A. The legal principles of criminal procedural law and order

In the article it is determined that the principles of criminal procedure law are divided into constitutional and industry. Correlation Code of Criminal Procedure and other acts of the criminal procedural legislation of Ukraine in the formulation of principles of criminal procedural law.

The author formulated their own vision of the general principles (principles) of the criminal procedure law. It was determined that the principles of the criminal process is divided into constitutional and legislative. Legislation in turn are divided into general and specific procedural principles of due process (basic and restrictive). Analyzed the content and purpose of these principles.

Key words: rule of law, principles of criminal process guarantees, the investigating judge.

УДК 342.53

*Наталія Леонідівна Омельченко,
науковий співробітник відділу конституційного права
та місцевого самоврядування
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТІВ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО ПРАВА У СВІТЛІ МОДЕРНІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

На сучасному етапі державотворення в Україні відбувається реформування всіх найважливіших сфер життєдіяльності суспільства і держави, в тому числі покладено початок реалізації парламентської реформи, про що свідчить приєднання Верховної Ради України до глобальної міжнародної ініціативи з посилення відкритості парламентів у світі «Відкритий парламент» та прийняття Постанови Верховної Ради України від 17 березня 2016 р. «Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України». У цій постанові чітко сформульовано пріоритетні напрями реформи, які викладені у 7 розділах: законодавчий процес і спроможність